

УДК 37.013.77

[https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.20\(65\).01](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.20(65).01)

ГЕНЕЗА ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Юлія Гопкало

науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти

Український науково-методичний центр

практичної психології і соціальної роботи

03045, Україна, м. Київ, пров. Віто-Литовський, 98-А

dzhurilo.ylia@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4642-6579>

Анотація

У статті проведено аналіз проблеми формування та забезпечення психологічної безпеки особистості в освітньому середовищі. Метою статті є теоретичний аналіз та узагальнення поняття психологічної безпеки, а також конкретизація особливостей формування даного феномену в освітньому середовищі. Використано теоретичні методи, зокрема, термінологічний аналіз, узагальнення та систематизація результатів сучасних теоретичних та емпіричних досліджень, з ціллю визначення ступеня розробленості зазначеного питання й окреслення домінуючих понять з обраної проблематики. Розглянуто основні теорії щодо виникнення та формування психологічної безпеки освітнього простору, а саме: психоаналітична теорія, гуманістична теорія особистості, гедоністичний підхід, теорія індивідуальності та гуманістичний напрям. Отримані результати дали можливість констатувати, що психологічна безпека особистості багато в чому визначена особливостями індивідуального сприйняття навколишньої дійсності та інтенсивністю психотравмуючих факторів у ній. Встановлено, що різні суб'єкти в одному середовищі можуть переживати різний ступінь безпеки. Доведено, що забезпечення високого рівня психологічної безпеки особистості в освітньому середовищі базується на тісному взаємозв'язку всіх учасників навчального процесу, формуванні комфортного та безпечного соціокультурного простору, забезпеченні гуманістичного підходу з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості. Обґрунтовано, що працівники системи освіти різних рівнів мають володіти технологіями вирішення типових і найбільш поширених ситуацій з забезпечення безпеки освітнього середовища, застосовувати гуманістичний підхід побудований на основі діалогу, співпраці та відмові у застосуванні психологічного тиску. Відповідно основною метою сучасних психологів виступає збереження фізичного та психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Забезпечення цього процесу реалізовується через навчання освітян розпізнавати справжню загрозу безпеці, формування навичок уникання чи протистояння їй. Психологічні аспекти досягнення окресленої мети лежать у рамках забезпечення підтримки психологічного благополуччя вчителів та учнів, шляхом їх якісної безперервної співпраці.

Ключові слова: особистість, безпека, психологічна безпека особистості; освітнє середовище, освітній процес.

Вступ

Проблема психологічної безпеки учасників освітнього процесу у сучасному світі є однією з найбільш актуальних, що зумовлено частим реформуванням змісту освіти та впливом численних чинників сьогодення, які порушують стан психологічної безпеки особистості.

Згідно теорії А. Маслоу, потреба в безпеці завжди була і залишається однією з найважливіших потреб людини у будь-якому віці. Психологічна безпека це умова психологічної захищеності особистості, здатність людини адекватно та якісно реагувати на зовнішні та внутрішні подразники, впевненість у своєму майбутньому, баланс між задоволенням природних і соціальних потреб. В освітньому середовищі безпека розглядається як динамічний процес захищеності середовища від психологічних загроз, який реалізовується через створення комфортних соціокультурних умов навчання та виховання, забезпечення потреб в міжособистісному спілкуванні та дозвіллі. Робота над створенням психологічно безпечного освітнього середовища має на меті збереження та зміцнення здоров'я його учасників, забезпечення високого рівня мотивації до навчання, сприяння фізичному, інтелектуальному, психічному та моральному розвитку дітей та їх захисту.

Інтерес психологів до вивчення освітнього середовища та його психологічних ресурсів зростає у зв'язку з реформування системи освіти. Зокрема, розвиток безперервної освіти збільшує кількість людей, що знаходяться в цьому середовищі на різних етапах життя. Також в сучасних реаліях освітяни все частіше звертаються до вимушеної дистанційної освіти, яка вносить певний дисонанс у процес здобуття знань та життєвих навичок. Інтернет-технології передбачають зниження рівня соціального контролю, потребують пошуку нових психолого-педагогічних технологій підтримки і супроводу учнів. Саме тому формування та забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища набуває особливого значення.

З кінця ХХ століття, у зв'язку з розвитком сучасних технологій, зріс інтерес дослідників до психологічних проблем гігієни та розвитку дитячої психіки в процесі взаємодії з освітнім середовищем. У результаті стрімко зросла кількість продуктивних підходів до визначення психологічного змісту освітнього середовища, його ролі в розвитку та соціалізації особистості. Важливою ідеєю дослідників було те, що освітнє середовище впливає на поведінку людини. Його об'єктивні властивості задають універсальні рамки, в яких відбувається індивідуальний розвиток і формується поведінка особистості. З'явилися нові підходи щодо вивчення впливу освітнього середовища на особистість учня, його професійний та особистісний розвиток. Численні психологічні дослідження довели, що особистість може гармонійно розвиватися в середовищі з певними параметрами, серед яких одним із найважливіших є безпека. Вона виступає основною потребою людини, відіграє ключову роль у забезпеченні психічного та фізичного здоров'я, розвитку та самоідентифікації. Таким чином, дослідження психологічної безпеки освітнього середовища як психолого-педагогічної реальності та сукупності умов, що забезпечують позитивний розвиток і формування особистості кожного учасника освітнього процесу, є надзвичайно актуальним питанням. Особливо з огляду на часті вияви різних видів насильства проти дітей, груп чи спільнот у контексті сім'ї, дитячого садка чи школи.

Насильство є основою генези психотравми, фактором погіршення ментального здоров'я, зниження рівня самооцінки та успішності особистості. Пошук інструментів психологічного опору та умов, що знижують загрози та пом'якшують ризик гальмування безпеки, є не лише соціальною потребою в сучасних умовах, а й завданням спеціальних досліджень. Важливою умовою зниження числа стресових ситуацій у педагогічній практиці є забезпечення психологічної безпеки при взаємодії учасників освітнього середовища.

Питаннями моделювання та проектування освітнього середовища, в якій особистість вільно функціонує, а її учасники відчувають захищеність і задоволення основних потреб вивчали Я.А. Коменський, М.Р. Битянова, Н.В. Груздева, Г.А. Мкртичан та ін.

Важливими для вивчення соціально-психологічної безпеки освітнього середовища є роботи К.О. Абульханової-Славської, О.Г. Асмолова, Р.Б. Гітельмахера, О.І. Донцова,

А.Л. Журавльова, Н.Л. Іванової, М.М. Кашапова, В.І. Назарова, Б.Д. Паригін, В.В. Рубцова та ін.

У наукових і політичних колах західноєвропейських держав поняття «безпека», завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Д. Локка, Ж.Ж. Руссо, Б. Спінози та інших мислителів XVII-XVIII ст., трактується як стан спокою, який з'являється в результаті відсутності реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної) (Шелевер & Фізер, 2019: 87-91).

Послідовники теорії психологічного благополуччя та психологічної стійкості, розробленої С. Ryff для розуміння та вивчення психологічного благополуччя, актуалізують такі структурні компоненти психологічного благополуччя: позитивне ставлення до себе та свого минулого життя; міжособистісні стосунки, сповнені турботою та довірою; здатність слідувати власним переконанням; можливість відповідати вимогам повсякденного життя (компетентність); цілі та види діяльності, які надають життю сенс, а також продовжують розвиток і самореалізацію (Ryff, 2016: 37-48). Теоретичні основи кожного з цих компонентів можна знайти в таких теоріях і концепціях: теорії самоактуалізації А. Маслоу, теорії розвитку особистості Е. Еріксона, теорії індивідуальності К. Юнга, теорія прагнення до сенсу В. Франкла та ін.

Згідно теорії гедоністичного підходу (авт. N. Bradburn, E. Diener) психологічне благополуччя включає когнітивну оцінку різних аспектів життя, емоційне самосприйняття та переживання суб'єктивного благополуччя, в порівнянні з досвідом щастя. Цей феномен визначається не стільки обставинами життя, скільки стійкими характеристиками особистості, шляхом досягнення задоволення і уникнення неприємних емоцій. При цьому задоволення тлумачиться у широкому сенсі не лише як задоволення тілесне, а й моральне та естетичне, отримане від досягнення значущих цілей і результатів.

Представники психоаналітичного підходу, зокрема згідно теорії З. Фрейда, пропонують формувати психологічну безпеку особистості через створення психологічного захисту. В той час як послідовники теорії Е. Еріксона, вказують, що ефективність розвитку відчуття психологічної безпеки досягається шляхом вдосконалення вже існуючих механізмів та моделей безпечної поведінки особистості.

Теорія біхевіоризму (авт. Б.Скіннер) передбачає формування безпечної поведінки через позитивне підкріплення конструктивної поведінки, врахування суб'єктивного переживання особистістю стану безпека/небезпека (авт. М.К. Джонс), за допомогою системного соціального навчання (авт. А. Бандура).

Провідне місце серед підходів до забезпечення психологічної безпеки особистості займає екзистенційно-гуманістичний підхід, основоположниками якого були Г. Олпорт, К. Роджерс, Дж. Бюдженаль. Екзистенційно-гуманістичний підхід ґрунтується на визнанні особистого в кожній людині, повазі до її унікальності і автономії, визнанні можливості та права виступати джерелом змін у власному бутті, що руйнують об'єктивні прогнози та очікувані результати. В рамках цього підходу вчені виокремлюють такі інтраперсональні критерії особистісного зростання, як динамічність, цілісність, свобода, прийняття і розуміння самого себе відкритість внутрішньому досвіду.

Таким чином, прикладні аспекти психологічного благополуччя добре вивчені як у вітчизняних так і в зарубіжних дослідженнях. Проте, у зв'язку зі стрімким реформуванням освіти, в умовах дистанційного навчання, у поєднанні з інтенсивною акселерацією, актуалізуються відмінності, які підкреслюють протиріччя між розумінням комплексу психологічних факторів і умов, що забезпечують безпеку учасників освітнього процесу.

Зважаючи на вище викладене, виникає необхідність поглиблення досліджень в цій галузі, з метою збагачення знань педагогічного колективу про фактори та умови психологічної безпеки освітнього процесу.

Сучасна система освіти знаходиться в процесі постійної трансформації і щоразу пропонує принципово інші види співпраці вчителям і учня. У свою чергу це детермінує необхідність розробки методів психологічного навчання та самонавчання викладачів з метою стабілізації й забезпечення потреби в безпеці всіх учасників освітнього середовища, а також для активізації їх здатності долати труднощі.

Мета статті полягає у проведенні теоретичного аналізу та узагальнення поняття психологічної безпеки, а також конкретизація особливостей формування означеного феномена в освітньому середовищі, обґрунтуванні та розкритті психологічних факторів освітнього середовища, що впливають на психологічне благополуччя учасників освітнього процесу в рамках соціокультурних і освітніх компетентностей. **Завданням** дослідження є аналіз теоретичних концепцій щодо забезпечення психологічної безпеки особистості в освітньому середовищі.

Методи дослідження

У своєму науковому пошуку ми опираємося на принципи системного підходу до вивчення генези психологічної безпеки особистості в освітньому просторі та поняття безпеки вцілому, що були представлені представниками різних теорій та напрямків (А. Маслоу, К. Роджерс, К. Ріфф); ідеї екзистенційно-гуманістичного підходу (Г. Олпорт, К. Роджерс, Дж. Бюдженталь); психолого-педагогічні теорії особистості та її розвитку в процесі діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк та ін.); розробка загальних закономірностей розвитку особистості під впливом соціального середовища і виховання (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Панок, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.). Використані теоретичні методи: аналіз і синтез, систематизація, аналогія, порівняння, зіставлення, термінологічний аналіз (для визначення і конкретизації базових понять дослідження та їх компонентів).

Результати та дискусії

Теоретичною передумовою дослідження є наявність зв'язку між рівнем психологічної безпеки освітнього середовища та психологічним благополуччям його учасників (Бутенко, 2021: 39-43). Тому доцільно надати конкретизоване визначення поняттю психологічної безпеки освітнього середовища та розкрити його характеристики, які допомагають визначити рівень безпеки для всіх його учасників. Ця передумова та інші дослідження дозволяють сформулювати основне визначення освітнього середовища та уточнити його психологічні характеристики. Освітнє середовище – це психолого-педагогічна реальність, яка містить спеціально організовані соціальні та просторово-тематичні умови для задоволення можливостей розвитку та формування особистості. Це простір, який створює для своїх учасників умови, забезпечує засобами та технологіями для отримання якісної освіти, здобуття життєвих навичок. Основні ознаки психологічно безпечного освітнього середовища це: людиноцентризм, гуманістична спрямованість; взаємодія, вільна від проявів психологічного насилля; референтна значущість і причетність кожного суб'єкта освітнього процесу до конструювання й підтримки психологічної комфортності освітнього середовища тощо (Бондарчук, 2018: 17-28).

Психологічна сутність освітнього середовища може бути розкрита або визначена через особистісні характеристики учасників освітнього процесу, особливості їх взаємодії, зміст наданої освіти та засоби її трансляції. Виходячи з цього розуміння, психологічна якість освітнього середовища проявляється у відносинах, що розвиваються між вчителем та учнем у процесі їх взаємодії. Для опису якісного освітнього середовища психологи використовують різні характеристики, провідною серед них є психологічна безпека. В узагальненому розумінні безпека це певне відчуття захищеності особистості та її оточення, а також здатність протистояти негативним зовнішнім та внутрішнім загрозам. Потреба в безпеці є базовою потребою людини, але в психологічному контексті вона відіграє підвищену роль у визначенні перспектив позитивного розвитку за наявності чи відсутності травматичної деформації структури особистості. На певних етапах онтогенезу (раннє дитинство) ігнорування цієї потреби призводить до загрози життю або до некомпенсованих наслідків для психічного здоров'я. Тому важливим аспектом у виборі засобів забезпечення безпеки є розуміння психологічної безпеки в освітньому середовищі та ролі психологічних чинників, які в аналізі освітнього середовища розглядаються здебільшого з точки зору безпеки для учнів.

Психологічна безпека виникає в освітньому середовищі, коли воно вільне від психологічного насильства у взаємодії його учасників, сприяє задоволенню потреб в особистій довірі та спілкуванні, створює референційну важливість середовища, сприяє формуванню та збереженню психічного здоров'я. Характер соціальної взаємодії в освітньому середовищі створює еталонне середовище, психологічну безпеку його учасників, їх задоволеність компонентами міжособистісних взаємодій. На основі цього підходу можна підсумувати, що в основі концепції психологічної безпеки освітнього середовища покладено захист учасників від загроз та сприяння позитивному розвитку психічного здоров'я в процесі педагогічної взаємодії. Педагоги повинні використовувати методи і технології, які створюють мінімальний ризик завдати шкоди становленню і розвитку особистості учнів, щоб забезпечити її стійкість й адаптивність до негативних впливів.

Основною загрозою психологічній безпеці учасників освітнього середовища є психотравма в процесі спілкування, яка може завдати шкоди гармонійному розвитку й психічному здоров'ю, а також виступати перешкодою для самореалізації. Основним джерелом психотравм в учасників освітнього середовища є психологічне насильство з боку педагогічних працівників та булінг в міжособистісних взаємодіях. Психологічно безпечною взаємодія в між всіма учасниками освітнього процесу в освітньому середовищі буде тоді, коли вона сприятиме відчуттю причетності, переконуватиме учасників у тому, що вони поза небезпекою (відсутність вищеназваних загроз), зміцнюватиме психічне здоров'я. Забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі і, як наслідок охорона та підтримка психічного здоров'я його учасників має бути пріоритетом практичної психології в освіті. А отже, найважливішим результатом перебування дітей в освітньому середовищі з високим рівнем психологічної безпеки є їхнє психологічне благополуччя, як необхідна передумова особистісного розвитку та збереження психічного здоров'я.

У результаті проведеного теоретичного аналізу сучасних вітчизняних та зарубіжних джерел можна зробити припущення, що безпека в освітньому просторі серед дітей і підлітків вже досить тривалий час є предметом уваги дослідників і практичних психологів. Зокрема, українські вчені Т. Цюман та Н. Бойчук, за сприяння ГО «Благополуччя дітей», провели ряд досліджень з проблеми психологічної безпеки освітнього середовища. Мета дослідження полягала у визначенні аспектів управління процесом формування та впровадження безпечного

освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі. Дослідниками розроблений «КОДЕКС безпечного освітнього середовища», що включає стратегії захисту дітей, підбір методів для визначення рівня психологічної безпеки, дослідження її показників та підготовка нормативно-правової бази й методичних рекомендацій щодо впливу та забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища учнів та вчителів.

Не зважаючи на те, що за останні роки накопичено вагомий досвід у сфері технологій запобігання травматичним ситуаціям, що порушують психологічну безпеку дітей, а також, розроблені дієві психологічні методи впливу, які сприяють активізації адаптивних можливостей всіх учасників освітнього процесу, науковий інтерес і потреба соціальної практики в технологіях, що забезпечують безпеку шкільного середовища та кожного його учасника не втрачають своєї актуальності в умовах сьогодення.

Забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі є не лише важливим завданням в менеджменті навчальних закладів, а й умовою, яка дозволяє реалізувати всі вимоги суспільства і держави до системи освіти. Однією з проблем створення ефективної системи забезпечення та підтримки безпечного середовища в навчальних закладах різного рівня та форми власності є розробка моделі психологічної безпеки навчального середовища, ефективних технологій оцінки різних параметрів безпечного середовища на законодавчому рівні та ефективних способів запобігання психологічного насилля в навчальних закладах (Горленко & Сосновенко, 2021: 75-79). Важливість цього питання підкріплюється «Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» схваленою Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020, а також низкою інших нормативно-правових актів: Конвенцією про права дитини; Законом України «Про охорону дитинства»; Законом України «Про освіту»; Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів 76 України щодо протидії булінгу»; Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; Постановою КМУ від 1 червня 2020 р. № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах»; Постановою КМУ «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення»; Наказом МОН № 1047 від 02 жовтня 2018 року «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами» та іншими. Зазначимо проблему, що існує на сьогодні в правовому полі України: в нормативно-правових актах визначено лише поняття «домашнє насильство». Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року домашнє насильство розглядається як «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання» між суб'єктами різного ступеню родинного зв'язку.

З метою забезпечення безпеки освітнього середовища працівники системи мають володіти мінімальним набором психодіагностичних інструментів, які могли б допомогти у вирішенні найбільш типових проблем, що існують зараз у практиці роботи освітніх установ (Панок, 2019: 324-328). До складу психодіагностичних методик, які мають бути основою і практичної роботи і навчання практичних психологів мають бути висунені кілька наступних умов:

- психодіагностичний інструментарій має бути валідним і мати відомості про експертизу, яку він пройшов серед відомих фахівців;

- перелік методик має складати деякий мінімум, який знадобиться працівникам психологічної служби у вирішенні типових і найбільш розповсюджених у практиці роботи проблем надання допомоги учасникам освітнього процесу;
- діагностичний мінімум має бути структурований за основними цільовими аудиторіями і рівнями освіти – початкова, основна і старша школа;
- методики, що складають діагностичний мінімум, мають бути простими у практичному застосуванні, найбільш поширеними серед професійного співтовариства і не потребувати багато часу для їх вивчення;
- психодіагностичні методики, що включаються до мінімуму, мають узгоджуватися з типовими циклограмами діяльності працівників психо-логічної служби.

Одним із прикладів успішної моделі шкільної безпеки наводять американські фахівці С. Роберс, Дж. Жанг, Дж. Трумен. Вони включають два показники в обговоренні безпеки в шкільному середовищі: об'єктивні показники фактів, задокументовані адміністрацією школи; показники, засновані на думках і оцінках учасників освітнього середовища (інформація про цькування, булінг, порушення особистих кордонів, особиста безпека в школі і за її межами). Рівень психологічної безпеки освітнього середовища є суттєвою умовою, що сприяє або перешкоджає психологічному благополуччю учнів і вчителів. Психологічне благополуччя як психічний стан і як характеристика особистості є однією з найважливіших умов, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу. Психологічний комфорт, відсутність емоційних і розумових навантажень сприяють інтелектуальній діяльності. Безпека освітнього середовища визначає його значущість для учнів/студентів, що виражається в бажанні причетності до нього. Залучення до освітнього середовища сприяє процесу соціального контролю та формуванню соціально значущих цінностей. Високий рівень психологічної безпеки в освітньому середовищі створює захист від усіх форм насильства, що є необхідною умовою позитивного інтелектуального та особистісного розвитку. Включення базових соціально-психологічних характеристик в освітнє середовище є ще одним показником його психологічної безпеки, сприяє працездатності та впевненості в собі.

Висновок

Отже, проаналізувавши погляди вчених щодо питання безпеки в освітньому середовищі, можна зробити висновок, що кожен з учасників освітнього процесу потребує психологічної фасилітації своєї діяльності, розуміння особливостей психологічної безпеки та вміння використовувати їх для підвищення ефективності. Психологічно безпечне освітнє середовище сьогодні це таке, в якому більшість його учасників виявляють високий рівень задоволеності характеристиками середовища, відчують захищеність від психічного насильства та булінгу у міжособистісній взаємодії. Комфортні умови перебування всіх учасників освітнього процесу, у закладі освіти, зменшення випадків насильства та конфліктних ситуацій є одним з ключових факторів формування психологічної безпеки освітнього середовища. Захист дітей від жорстокості, насильства та запобігання злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, вирішення якого має міждисциплінарний характер.

Психологічна діяльність із забезпечення безпеки в освіті сприяє передачі цінності безпеки в суспільному житті, знижує рівень насильства у взаємодії людей, запобігає неадекватній поведінці та неадекватній діяльності людей у надзвичайних ситуаціях. Таким чином, безпека є ресурсом, який забезпечує якість освітнього середовища, але не менш

важливою є роль освіти як психологічного ресурсу безпеки в суспільстві загалом, оскільки освіту отримує все населення країни. Важливим для практики є висновок, що підтримка високого рівня психологічної безпеки в освітньому середовищі знижує ризики та порушення психоемоційного розвитку учнів, сприяє зміцненню їх фізичного, інтелектуального, соціокультурного розвитку та забезпечує якість отримання життєвих компетентностей.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці та апробації діагностичного інструментарію для визначення ступеня сформованості відчуття психологічної безпеки освітнього простору у всіх учасників освітньо-виховного процесу.

Література

1. Бондарчук, О.І. (2018). Психологічна безпека освітнього середовища закладів загальної середньої освіти та її вплив на мотивацію інноваційної діяльності вчителів. *Збірник наукових праць НАПН України. Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, 4/5(33/34), 17–28.
2. Бондарчук, О.І. (2008). *Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності* (Монографія). Київ : Науковий Світ.
3. Бутенко, В. (2021). Розроблення та реалізація безпечного освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, (с. 39-43). <https://doi.org/10.36074/logos-14.05.2021.v1.12>
4. Горленко, В.М., & Сосновенко, Н.В. (2021). Психологічно безпечне освітнє середовище, як основа протидії насильству серед дітей. *Матеріали II Всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх»* (м. Дніпро, 11 лютого 2021 року), (с. 75-79).
5. Ковальчук, З.Я. (2013). Емоційна стійкість педагога як детермінанта ефективної педагогічної роботи в освітніх закладах. *Збірник тез круглого столу факультету психології ДУВС «Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства»* (м. Львів, 22 березня, 2013 року). М.П. Козирев (Ред.). Львів : Ліга Прес, (с. 73-75).
6. Панок, В.Г. (2019). Алгоритми діяльності практичного психолога як інструмент психологічної допомоги особистості у закладах освіти. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя»* (м. Суми, 28 лютого–1 березня 2019 року), (с. 324-328).
7. Панок, В.Г. (2017). *Прикладна психологія. Теоретичні проблеми: монографія*. Київ : Ніка-Центр.
8. Шелевер, О.В., & Фізер, В.С. (2019). Психологічна безпека освітнього середовища: психолого-педагогічний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 67(1), 87–91.
9. Ryff, C.D. (2016). Eudaimonic well-being and education: Probing the connections. *Well-being and higher education: A strategy for change and the realization of education's greater purposes*. (pp. 37-48.) D.W. Harward (Ed.). Washington, DC : Bringing Theory to Practice.
10. *МОН Нова українська школа*. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
11. *Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>.

References

1. Bondarchuk, O.I. (2017). *Psycholohichna bezpeka osvitnoho seredovysheha zakladiv zahalnoi serednoi osvity ta yii vplyv na motyvatsiiu innovatsiinoi diialnosti vchyteliv* [Psychological safety of the educational environment of general secondary education institutions and its influence on the motivation of teachers' innovative activities]. *Zbirnyk naukovykh prats NAPN Ukrainy. Visnyk*

- pisliadyplomnoi osvity. Seriiia «Sotsialni ta povedinkovi nauky» – Collection of scientific works of the National Academy of Sciences of Ukraine. Bulletin of postgraduate education. Series "Social and Behavioral Sciences", 4/5(33/34), (pp. 17-28) [in Ukrainian].*
2. Bondarchuk, O.I. (2008). *Sotsialno-psykholohichni osnovy osobystisnoho rozvytku kerivnykiv zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv u profesiinii diialnosti : monohrafiia* [Sociopsychological foundations of personal development of heads of general educational institutions in professional activity]. Kyiv : Nauk. Svit [in Ukrainian].
 3. Butenko, V. (2021). Rozroblennia ta realizatsiia bezpechnoho osvitnoho seredovyscha v zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Development and implementation of a safe educational environment in a general educational institution]. *Zbirnyk naukovykh prats AIOHOΣ – Collection of scientific papers AIOHOΣ*, (pp. 39-43) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.36074/logos-14.05.2021.v1.12>
 4. Horlenko, V.M., & Sosnovenko, N.V.(2021). Psykholohichno bezpechne osvitnie seredovyshe, yak osnova protydii nasyilstvu cered ditei [A psychologically safe educational environment as a basis for combating violence among children]. *Materialy II Vseukrainskoho forumu «Sotsialno-psykholohichni ta pravovi aspekty protydii nasyilliu v osvitynikh» – Materials of the II All-Ukrainian Forum "Social-psychological and legal aspects of combating violence in educational institutions" (Dnipro, February 11, 2021)*, (pp. 75-79) [in Ukrainian].
 5. Kovalchuk, Z.Ia. (2013). Emotsiina stiikist pedahoha yak determinanta efektyvnoi pedahohichnoi roboty v osvitynikh zakladakh [Emotional stability of the teacher as a determinant of effective pedagogical work in educational institutions]. *Zbirnyk tez kruhloho stolu fakultetu psykholohii DUVS «Determinanty profesionalizatsii yak umova rozvytku osvitnoho prostoru suspilstva» – Collection of abstracts of the round table of the Faculty of Psychology of DUISA "Determinants of professionalization as a condition for the development of the educational space of society" (Lviv, March 22, 2013)*, (pp. 73-75). M.P. Kozyriev (Ed.). Lviv : League Press [in Ukrainian].
 6. Panok, V.H. (2019). Alhorytmy diialnosti praktychnoho psykholoha yak instrument psykholohichnoi dopomohy osobystosti u zakladakh osvity. Osobystist u kryzovykh umovakh ta krytychnykh sytuatsiiakh zhyttia [Algorithms of the activity of a practical psychologist as a tool for psychological assistance to individuals in educational institutions]. *Materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Osobystist u kryzovykh umovakh ta krytychnykh situatsiiakh zhyttia» – Materials of the 5th International Scientific and Practical Conference "Personality in Crisis Conditions and Critical Life Situations" (Sumy, February 28–March 1, 2019)*, (pp. 324-328). Sumy [in Ukrainian].
 7. Panok, V.H. (2017). *Prykladna psykholohiia. Teoretychni problemy: monohrafiia* [Applied psychology. Theoretical problems: monograph]. Kyiv : Nika-Tsentr [in Ukrainian].
 8. Shelever, O.V. & Fizer, V.S. (2019). Psykholohichna bezpeka osvitnoho seredovyscha: psykholoho-pedahohichni aspekt [Psychological safety of the educational environment: psychological and pedagogical aspect]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolkakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 67(1), 87–91 [in Ukrainian].
 9. Ryff, C.D. (2016). Eudaimonic well-being and education: Probing the connections. *Well-being and higher education: A strategy for change and the realization of education's greater purposes*. (pp. 37-48.) D.W. Harward (Ed.). Washington, DC : Bringing Theory to Practice.
 10. *MON Nova ukrainska shkola [MES New Ukrainian school]* Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [in Ukrainian].
 11. *Pro Natsionalnu stratehiiu rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha u novii ukrainskii shkoli [About the National Strategy for Building a Safe and Healthy Educational Environment in a New Ukrainian School]* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> [in Ukrainian].

GENESIS OF THE PROBLEM OF PSYCHOLOGICAL SAFETY OF PERSONALITY IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT: THEORETICAL ANALYSIS

Yuliia Hopkalo

Researcher of the Laboratory of Applied Psychology of Education

Ukrainian Scientific and Methodological Center of Applied

Psychology and Social Work

98-A, Vito-Litovsky Lane, Kyiv, Ukraine, 03045

dzhurilo.ylia@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4642-6579>

Abstract

The article analyzes the problem of forming and ensuring the psychological safety of the individual in the educational environment. The purpose of the article is the theoretical analysis and generalization of the concept of psychological safety, as well as the specification of the specifics of the formation of this phenomenon in the educational environment. The article uses theoretical methods, in particular, terminological analysis, generalization and systematization of the results of modern theoretical and empirical studies, with the aim of determining the degree of development of the specified issue and delineating the dominant concepts from the selected issues. The main theories regarding the emergence and formation of psychological safety in the educational space are considered, namely: psychoanalytic theories, humanistic theory of personality, hedonistic approach, theory of individuality and humanistic direction. The obtained results made it possible to state that the psychological safety of an individual is largely determined by the peculiarities of individual perception of the surrounding reality and the intensity of psycho-traumatic factors in it. In addition, it was established that different subjects in the same environment can experience different degrees of security. It has been proven that ensuring a high level of psychological safety of the individual in the educational environment is based on the close relationship of all participants in the educational process, the formation of a comfortable and safe socio-cultural space, the provision of a humanistic approach taking into account the individual psychological characteristics of the individual. It is substantiated that employees of the education system at various levels should possess the technologies for solving typical and most common situations to ensure the safety of the educational environment, apply a humanistic approach built on the basis of dialogue, cooperation and refusal to apply psychological pressure. Accordingly, the main goal of modern psychologists is to preserve the physical and mental health of all participants in the educational process. Ensuring this process is implemented through the training of educators to recognize a real threat to security, the formation of skills to avoid or resist it. The psychological aspects of achieving this goal lie within the framework of ensuring the support of the psychological well-being of teachers and students, through their high-quality continuous cooperation.

Keywords: personality, safety, psychological safety of the individual; educational environment, educational process.

Подано 8.12.2022

Рекомендовано до друку 19.12.2022